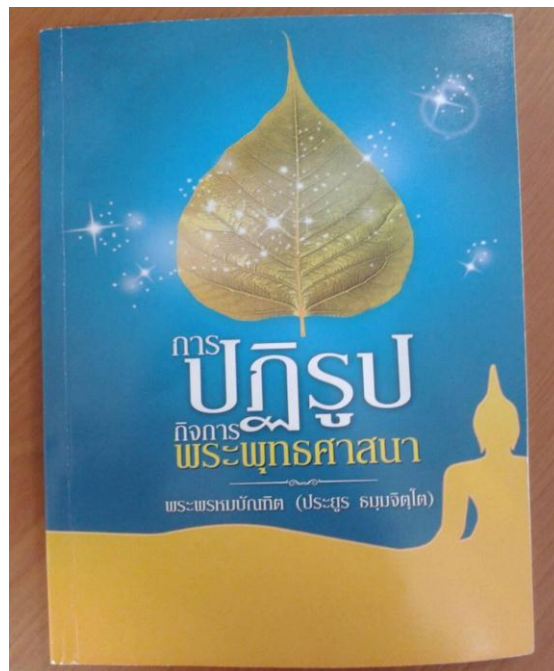

การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา

พระสุธีวรบัณฑิต*
พระมหาสุนันท์ สุนนโท**
ประเสริฐ ธิลา***

หนังสือ : การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา

ผู้เขียน : พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต)

ปีที่พิมพ์ : สิงหาคม ๒๕๕๘

ที่พิมพ์ : พระนครศรีอยุธยา : เทียนวัฒนาพรินท์ตั้ง

** ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

** ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

*** ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

๑. บทนำ

ภายใต้กระแสธารของการปฏิรูปของ “รัฐ” ไทย ที่พยายามเพื่อเสนอ “ธง” กลไกช่องทาง หรือทางออกเพื่อไปสู่การแก้ปัญหา หรือพัฒนาสังคมประเทศชาติในองค์กรรวม กระแสหนึ่งที่เกิดขึ้นคำถามที่ถูกกลืนกลางวงองค์กร “ศาสนา” ว่าจะมีแนวทางปรับ หรือปฏิรูปตัวเองอย่างไร ? เมื่อคำถามดังกล่าวถูกเสนอสู่สาธารณะ มีกระแส วิพากษ์วิจารณ์กันมากขึ้นในวงกว้าง ผลก็คือการปรับท่าทีตามรัฐ ทั้งกรณีเรื่องการบริหารองค์กรที่ผูกขาด ขาดความโปร่งใสที่ไม่สามารถตรวจสอบได้ รวมทั้งปัญหาพระธรรมวินัยและการไม่ปฏิบัติตาม หรือตีความเกินกว่าความเป็นจริงนอกเหนือพระธรรมวินัย ผลก็คือเมื่อมีคำถาม แนวคิดเชิงวิพากษ์ ได้แย้ง ต่อการปรับตัวขององค์กรสงฆ์ภายใต้สถานการณ์ใหม่จึงเกิดขึ้น การถามหาความจริงที่บกพร่องเพื่อนำไปสู่การแก้ไข (ปฏิรูป) จนกลายเป็น “วิาทะ” ทางสื่ออย่างที่เราพบในช่วงเวลาหนึ่ง การถามหาคุณค่าแท้เพื่อนำไปสู่การปรับเปลี่ยนเพื่อพัฒนาเป็นเป้าหมายสำคัญ สภาพการณ์นั้นทำให้ “คนใน” ต้องหันกลับมาถามตัวเองว่าเราจะไปทางไหนภายใต้กระแสการปฏิรูป หนังสือเรื่อง “การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา” ของพระพรหมบัณฑิต ที่เกิดขึ้นจากการถูกตั้งคำถาม และนี่คือคำตอบ แต่เป็นคำตอบในที่ประชุมผู้บริหารระดับสูงและระดับกลางของคณะสงฆ์ ที่ปาฐกถาบรรยายพิเศษโดยพระพรหมบัณฑิต ในมิติของคนในศาสนา และกรรมการมหาเถรสมาคม ทั้งยังเป็นนักการบริหารการศึกษา ในหน้าที่ของอธิการบดีมหาวิทยาลัยสงฆ์ของคณะสงฆ์ไทย ซึ่งได้รับนิมนต์ไปถวายความรู้แนะนำเสนอประเด็นชี้ช่องทางในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ในที่ประชุมพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะภาค เจ้าคณะจังหวัดและผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาประจำจังหวัดทั่วประเทศ ที่มหาเถรสมาคมและสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจัดขึ้น ณ หอประชุมพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม เมื่อวันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๕๕๘ ในคำบรรยายนี้มีการกล่าวถึงสาเหตุที่มาของกระแสการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาและแผนการดำเนินการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาตามภารกิจ ๖ ด้าน (น.๖) ของคณะสงฆ์ที่สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ เคยเสนอต่อคณะรัฐมนตรี ดังนั้นหนังสือนี้จึงเป็นการรวมแนวคิดปาฐกถาของพระพรหมบัณฑิต ซึ่งสะท้อนให้เห็น “แสง” ที่ปลายอุโมงค์ของการ “ปฏิรูป” ที่เริ่มโดยคนในองค์กรศาสนาเอง โดยมีเป้าหมายเป็น “สิ่งที่ดีกว่า” ตามเจตนารมณ์ที่ภาครัฐกำลังดำเนินการอยู่ คือการปฏิรูปการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ซึ่งมีศาสนาเป็นแกนแกนของสังคมรวมอยู่ด้วย และควรต้องปฏิรูปในสถานการณ์ของการเปลี่ยนผ่านนี้ด้วยเช่นกัน

๒. แนวคิดเรื่องการปฏิรูปศาสนา

เมื่อประเด็นคำถามเกี่ยวกับการปฏิรูป ถูกยกขึ้นมาเป็นเรื่องเร่งด่วนของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งในองค์กรภาครัฐ เอกชน และองค์กรศาสนา ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงต้องทำหน้าที่ขับเคลื่อนการปฏิรูปไปพร้อม ๆ กัน โดยในส่วนของศาสนาได้พยายามผูกโยงกับแนวคิดหลักปฏิบัติที่สำคัญๆ เพื่อให้เป็นกลไกและเงื่อนไขที่จะช่วยขับเคลื่อนให้เกิดผลในทางปฏิบัติได้จริง พร้อมนำไปสู่การจัดวาง “อัตลักษณ์ทางศาสนา” กับการมีส่วนร่วมทางสังคมอย่างเหมาะสมและมีปฏิบัติได้จริง ทั้งต้องก่อให้เกิดผลขับเคลื่อนต่อองค์กรพระพุทธศาสนาในภาพรวมด้วย ดังที่ปรากฏในหนังสือว่า “...สาเหตุที่มหา

เถรสมาคมได้ตั้งผู้แทนร่วมศึกษาเรื่องนี้ ก็เพื่อที่จะส่งสัญญาณให้เราท่านทั้งหลายได้ทราบว่าจะ
แนวทางในการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาที่กำลังพูดถึงกันอยู่นี้มหาเถรสมาคมยังไม่มีมติแต่
อย่างไร คือยังไม่ได้ชี้แนะใดๆ ทั้งสิ้นพูดตรงๆ ก็คือ มหาเถรสมาคมมอบให้ผู้แทนทั้ง ๓ รูปนี้ไปคุย
กับฝ่ายที่เกี่ยวข้องและดำเนินการไปตามที่เห็นสมควรแล้วรายงานกลับมาที่มหาเถรสมาคม...”
(น.๖) กรอบเริ่มต้นจึงเป็นการไปพูดคุยกันกับกลุ่มองค์กรที่จะนำไปปฏิรูปซึ่งก็คือรัฐ ว่าคณะสงฆ์
องค์กรทางศาสนาจะปฏิรูปอย่างไรได้บ้าง? ดังนั้นบทสรุปเบื้องต้น มหาเถรสมาคมจึงได้ตั้ง
คณะกรรมการ ๓ รูป/ท่าน ซึ่งเป็นผู้บริหารระดับนำ ตำแหน่งกรรมการมหาเถรสมาคม แม้ไม่ได้
บทสรุปออกมาว่าจะต้องเป็นอย่างไร แต่ผู้ที่เกี่ยวข้องซึ่งก็คือพระพรหมบัณฑิตก็ต้องเสนอ เพื่อให้ได้
กรอบคิด หลักปฏิบัติ ให้ชัดเจนว่าควรเป็นอย่างไร ? ซึ่งถูกนำเสนอในการปาฐกถา/หนังสือนี้ด้วย
“...ในฐานะผู้แทน มส. ที่ติดตามความเคลื่อนไหวและให้คำแนะนำสำนักงานพระพุทธศาสนา
แห่งชาติเพื่อประสานงานกับรัฐบาล ก็ขอสรุปประเด็นต่างๆ เพื่อให้เข้าใจตรงกันโดยไม่เกิด
ความสับสนและไม่นำไปสู่ภาวะฝุ่นตลบที่ทำให้เกิดการถกเถียงกันโดยไม่จำเป็น...ชี้ประเด็นให้ชัด
เพื่อเตรียมพร้อมที่จะทำการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนากันไป...” (น.๗)

การปฏิรูปที่ถูกถ่ายทอดในหนังสือ เกิดขึ้นภายใต้กระแสการปฏิรูปจากภายนอกโดยรัฐ ที่
วางกรอบปฏิรูปในส่วนการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ที่มีเป้าประสงค์เพื่อการขับเคลื่อนในองค์กรรวม ใน
ส่วนขององค์กรศาสนาถูกกำหนดให้เป็นส่วนหนึ่งขององค์กรที่ควรปฏิรูปด้วย เพื่อประสิทธิภาพ
คุณภาพ หรือเป้าหมายที่ดียิ่งขึ้นในองค์กร ดังปรากฏในทัศนะของพระพรหมบัณฑิตที่ว่า “...คำว่า
“คุณภาพ” ที่ใช้ในองค์กรสงฆ์นี้ ควรใช้ในนัยที่กว้างกว่าที่ใช้ในวงการอื่น เมื่อพูดถึงคำว่า
“คุณภาพ” ในวงการสงฆ์ หมายถึง (๑) การที่ท่านเหล่านั้นนั่งสงบทรงจีวรที่ถือว่าเป็นธงชัยแห่งพระ
อรหันต์ วิถีชีวิตใกล้ชิดพระรัตนตรัย (๒) การที่ท่านเหล่านั้นปฏิบัติตนที่จะดำรงอยู่ในสมณเพศซึ่ง
ถือว่าเป็นเพศที่สูงกว่าคฤหัสถ์เพศ (๓) การที่ท่านเหล่านั้นบางรูปได้พัฒนาจิตของตนสูงส่งจน
บริสุทธิ์จากกิเลสเป็นพระอรหันต์ (๔) การที่ท่านเหล่านั้นศึกษาค้นถุระ (ปริยัติ) จนจบการศึกษาใน
แต่ละระดับตามเกณฑ์ที่คณะสงฆ์กำหนด (๕) การที่ท่านเหล่านั้นแม้ไม่ได้เป็นพระอรหันต์ แม้ไม่ได้
จบการศึกษาระดับต่างๆ ตามเกณฑ์ที่กำหนด แต่ได้ทำงานบริหารกิจการคณะสงฆ์มาหลายปีมี
ประสบการณ์มาก เป็นต้นเหล่านี้ ล้วนอยู่ในร่มธงของคำว่า “คุณภาพ” ได้ทั้งสิ้น (น.40) ดังนั้น
กรอบของการปฏิรูปจึงมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างประสิทธิภาพให้กับพระพุทธศาสนาและองค์กร
บริหารให้ดีขึ้นมีคุณภาพและประสิทธิภาพขึ้น จึงคือเป้าหมายของการปฏิรูปตามกรอบคิดที่ปรากฏใน
หนังสือนี้

หากมองย้อนกลับไปในอดีตแนวคิดเรื่องการปฏิรูปศาสนา เกิดขึ้นมาช้านานนับแต่ช่วง
สมัยของพระพุทธเจ้า การทำสังคายนาทุกครั้งนั้นยะหนึ่งเป็นการปฏิรูปหลักการแนวคิดโดยมี “รัฐ”
หรือผู้ปกครองเข้ามาเป็นส่วนสนับสนุนขับเคลื่อนหรือเกื้อหนุนให้เกิดการปฏิบัติ หรือล่วงไกลเข้ามา
หน่อยในรัฐสยาม หรือรัฐไทย แนวคิดเรื่องการปฏิรูป เกิดขึ้นภายใต้กลไก หรือแนวทางเป็นสำคัญ
ดังที่นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า

“...ในยุคนี้องค์เกิดสิ่งขึ้นกับประวัติศาสตร์ไทยเรียกว่า “การปฏิรูปพุทธศาสนา” ขึ้นอย่างชัดเจน และสมบูรณ์ โดยการรวมคณะสงฆ์ทั้งหมดในราชอาณาจักรไว้ภายใต้พระราชบัญญัติลักษณะปกครองสงฆ์ พ.ศ. 2445 เนื่องด้วยทรงมีสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรสเป็นกำลังสำคัญในการจัดการจึงทำให้การปฏิรูปคณะสงฆ์บังเกิดผลสัมฤทธิ์ไปได้ด้วยดี พุทธศาสนากับรัฐไทยซึ่งมีความแนบแน่นมาตั้งแต่สมัยอดีตมีความสัมพันธ์แนบแน่นขึ้นกว่าแต่ก่อนมาก เพราะสงฆ์ทั้งหมดได้ถูกรวมเข้ามาไว้ภายใต้ระบบกฎหมาย (พระราชบัญญัติคณะสงฆ์) ที่รวมศูนย์ปกครองทั้งหมดไว้ส่วนกลาง พระสงฆ์ได้กลายเป็นกำลังสำคัญในการรวมชาติเป็นหนึ่งเดียว มหาวิทยาลัยสงฆ์ที่มีบทบาทอย่างสูงในด้านการศึกษาพุทธศาสนาในประเทศไทยปัจจุบันคือ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ก็ได้เกิดขึ้นในช่วงดังกล่าวนี้ โดยอาศัยเจตนารมณ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าฯ เจ้าอยู่หัวที่ทรงพระราชทานไว้...”^๑

แนวคิดเรื่องการปฏิรูปและปฏิบัติการเพื่อการเปลี่ยนแปลงนับแต่อดีตถูกยกเป็นภาระงานหนึ่งของรัฐ โดยถือเป็นบทบาทของรัฐ ที่ต้องปฏิบัติต่อองค์กรศาสนาในฐานะเป็นส่วนของรัฐ หรือการเข้าไปร้องขอ หรือการให้คำแนะนำโดยรัฐเพื่อการปฏิรูปหรือปรับปรุงองค์กร โดยที่รัฐอันหมายถึงผู้ปกครองได้เข้ามามีส่วนในการเข้าไปสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างสร้างสรรค์ดังกรณีการทำสังคายนา ๓ ครั้งในอินเดีย ๔ ครั้งในศรีลังกา หรือ ๒ ครั้งในพม่า (ครั้งที่ ๑ ในสมัยพระเจ้ามินดง พ.ศ.๒๔๑๔ ครั้งที่ ๒ ที่เรียกว่าสังคายนา ระหว่าง พ.ศ.๒๔๙๗-๒๔๙๙) และในล้านนาในสมัยพระเจ้าติโลกราช (พ.ศ.๑๙๕๒-๒๐๓๐) แห่งอาณาจักรล้านนา เมื่อ พ.ศ. ๒๐๒๐ นับเป็นครั้งที่ ๘ ในบริบทของการนับการสังคายนาในประเทศไทย หรือล่วงมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (พ.ศ.๒๒๙๙-๒๓๕๒) รัชกาลที่ ๑ กับการทำสังคายนาที่ไทยนับเป็นครั้งที่ ๙ เมื่อ พ.ศ.๒๓๓๑ และการตรากฎหมายตราสามดวง (พ.ศ.๒๓๔๓) โดยมีเจตนาลึกเพื่อการปรับปรุงปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาในรัฐสยามในช่วงเวลานั้น หรือล่วงมาในสมัยรัชกาลที่ ๕ (พ.ศ.๒๓๙๖-๒๔๕๓) ที่ทรงให้มีการตรากฎหมายที่เรียกว่า พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ.๑๒๑ (พ.ศ.๒๔๔๕) ทำให้มีมหาเถรสมาคมอันมีหน้าที่ในการปกครองและบริหารกิจการคณะสงฆ์ หรืออีกความหมายหนึ่งเป็นการปฏิรูปองค์กรปกครองสงฆ์ให้ทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งร่วมกับระบบรัฐในช่วงเวลาดังกล่าว ความเปลี่ยนแปลงภายใต้ปรากฏการณ์และแนวคิดทำให้ดีขึ้น หรือในชื่อ “ปฏิรูป” เป็นปรากฏการณ์ร่วมกับสังคมไทยอีกครั้ง ทั้งก่อให้เกิดพฤติกรรมสนับสนุนส่งเสริมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางสร้างสรรค์ ต่อองค์กรและการบริหารกิจการพระพุทธศาสนา ภายใต้กระแสธารยุคสมัยแห่งการปฏิรูปโดยรัฐซึ่งเกิดขึ้นในขณะนี้

^๑ ชาญณรงค์ บุญหนุน [ภาควิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยศิลปากร] การปฏิรูปพุทธศาสนาในประเทศไทย

(๑): ว่าด้วยภูมิหลังทางความคิดของการปฏิรูป, สืบค้นเมื่อ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๙, ที่มา online :

<http://www.prachatai.com/journal/2015/06/59752>

๓. พระพุทธศาสนากับอนาคตของสังคม

สังคมเปลี่ยน สถานการณ์ทางการเมืองเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว แต่กลไกอันจะเป็นเครื่องมือทางการบริหารกิจการคณะสงฆ์กลับไม่ได้สนองตอบต่อการบริหารเปลี่ยนแปลงของสังคมโดยตรง ทำให้สังคมต้องคำถามกับบทบาท และหน้าที่อันจะพึงให้ต่อสังคม การตั้งคำถามว่าทำไม อย่างไร เพื่ออะไร ในลักษณะของคำว่า “ประโยชน์อันพึงมี” ของรัฐและสมาชิกที่เนื่องเกี่ยวกับรัฐ เช่น การเสนอให้เก็บภาษี หรือกิจกรรมทางศาสนา กลายเป็น “องค์การ” ร่วมต่อการปฏิรูปหรือการเรียกร้องให้เกิดการปฏิรูปขององค์กรขึ้น การที่รัฐพยายามเข้าไปจัดการกับกับองค์กรต่าง ๆ ทั้ง การเมือง เศรษฐกิจจึงเป็นหมุดหมายเพื่อการป้องกัน ปราบ หรือสร้างเงื่อนไขให้เกิดการขับเคลื่อนในภาพรวมขององค์กรที่เกิดขึ้น ดังนั้นจึงทำให้เห็นความพยายามทุก ฝ่าย ที่ต้องการขับเคลื่อนอย่างกระตือรือร้นก้าวไปข้างหน้าด้วยกลไก ของระบบที่เรียกว่า “ปฏิรูป” ซึ่งในหนังสือเล่มนี้พยายามมองไปที่ “วิสัยทัศน์” หรือเจตจำนงของการปฏิรูปโดยเฉพาะในส่วนของศาสนาว่าสมควรไปทิศทางใด ? หรือมีเป้าหมายจะไปทางไหนอย่างไร ซึ่งถูกนำเสนอเป็นสาระหลักซึ่งสอดคล้องกับนักคิด นักวิชาการหลายท่าน ที่มองก้าวอย่างของการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงว่า

“....การแก้ไขปรับปรุงกฎหมายคณะสงฆ์เพื่อให้มีความสอดคล้องกับระบบการปกครอง

ประเทศ และในขณะเดียวกันก็สามารถสอดคล้องกับรูปแบบโครงสร้างคณะสงฆ์ตามพระธรรมวินัย จึงควรเกิดขึ้นด้วยความร่วมมือของทุกภาคส่วนของสังคมทั้งภาครัฐ พระสงฆ์และประชาชน หลักการสำคัญที่ควรปรับปรุง คือการจัดวางโครงสร้างการปกครององค์กรสงฆ์ในระดับพระสังฆาธิการผู้บริหารทุกระดับชั้น ตั้งแต่ระดับเจ้าอาวาสถึงกรรมการมหาเถรสมาคมให้เป็นระบบที่มีการตรวจสอบได้, โปร่งใสและยึดหลักคุณธรรมที่ใช้ดุลพินิจให้เป็นไปด้วยความรอบคอบและเป็นธรรม ไม่เปิดช่องโหว่ให้มีระบบเส้นสายและวิ่งเต้นแบบข้าราชการ โดยไม่วางระบบที่เอื้อต่อระบบอุปถัมภ์ที่ยึดติดกับตำแหน่งอย่างเหนียวแน่น กฎระเบียบเหล่านี้จำต้องแก้ไขโดยเร็ว เพราะเป็นสาเหตุสำคัญของการพยายามรักษาและสืบทอดฐานอำนาจและการแสวงหาผลประโยชน์โดยไม่คำนึงถึงส่วนรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่คำนึงถึงวัตถุประสงค์ของการดำรงตำแหน่งเพื่อพัฒนาองค์กรสงฆ์ให้เป็นองค์กรเพื่อการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ...”^๒

จากภาพรวมสะท้อนให้เห็นแนวคิดที่ว่า กลไกการปฏิบัติที่จะเป็นการ “ปฏิรูปศาสนา” หากเกิดขึ้นต้องมีเป้าหมายเกาะเกี่ยวยึดโยงอยู่กับพระศาสนาและสังคม “แผนการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาให้อยู่ในกรอบแห่งกฎหมาย พระธรรมวินัยและจารีตวัฒนธรรม” (น.๓๔) รวมไปถึงมหาวิทยาลัยสงฆ์ต้องทำหน้าที่ในการจัดการศึกษาที่ “จะเป็นสถานศึกษาวิทยาการอันเป็นของชาติภูมิและของประเทศ” (น.๓๖) อันหมายถึงพันธะร่วมกับการปฏิรูปการศึกษาทั้งในส่วนของพระศาสนาและในส่วนของประเทศชาติที่จะทำให้การศึกษาเป็นบาพฐานของการ “พัฒนา” ได้อย่างแท้จริง นอกจากจากในหนังสือยังโยงไปถึงว่า การที่มหาวิทยาลัยสงฆ์ได้รับการรับรองผ่าน

^๒พระมหาเทพประภาส วชิรญาณเมธี (มากคล้าย), การปฏิรูปโครงสร้างคณะสงฆ์ไทยอย่าให้เทียบดับที่ปลายอุโมงค์?, ที่มา online : <http://www.prachatai.com/journal/2015/03/58269>[๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๙]

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเมื่อ พ.ศ.๒๕๔๐ (น.๓๓) เท่ากับเป็นการรับรองให้เกิดการปฏิรูปผ่านการศึกษาพระพุทธศาสนาและทำให้พระพุทธศาสนามีความมั่นคงเข้มแข็ง เชื่อมโยงกับสังคมระหว่างรัฐ พระศาสนา และประชาชนด้วยเช่นกัน

ภาพที่ ๑ การประชุมสัมมนาเชิงวิชาการระดมความคิดเห็นเพื่อพัฒนาภาระกิจงานคณะสงฆ์ในการปฏิรูปพระพุทธศาสนา ๒๙ กันยายน ๒๕๕๘ ณ หอประชุมศรีสุภักขร วัดพระธาตุดอยสะเก็ด จ.เชียงใหม่

๔. หลักการ วิธีการ และการปฏิบัติ

ในทัศนะที่ปรากฏในหนังสือสะท้อนให้เห็นว่า ผู้ปาฐกถา/หนังสือได้เสนอแนวทางอันเป็นหลักการกว้าง ๆ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ และก่อให้เกิดการขับเคลื่อนในภาพรวม อันมีผลเป็นการพัฒนา และการบริหารองค์กรคณะสงฆ์โดยตรง คือ

๑. **ศึกษาวิเคราะห์** ประเด็นปัญหาสำคัญของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย เพื่อกำหนดแนวทางปฏิรูปโครงสร้างกิจการพระพุทธศาสนาเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น

๒. **พิจารณาดำเนินการ** ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็นในการปฏิรูปปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๕๐๕

๓. **จัดทำข้อเสนอแนะต่อ** ประธานสภาปฏิรูปแห่งชาติเกี่ยวกับแนวทางดำเนินการและยกร่างพระราชบัญญัติเพื่อการปฏิรูปกิจการศาสนา และมาตรการปกป้องพิทักษ์กิจการพระพุทธศาสนาโดยให้คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของพุทธบริษัท

ภาพที่ ๒ คำบรรยายภาพ / หนังสือที่เสนอแนวคิดเรื่องการปฏิรูปพระพุทธศาสนาในปัจจุบัน โดยพระไพศาล วิสาโล ที่ให้มองย้อนไปถึงการปฏิรูปในอดีตที่ว่า “...การปฏิรูปพุทธศาสนาในสมัยรัชกาลที่ ๓ นั้น มิได้เกิดจากสถาบันกษัตริย์ดังในอดีต หากริเริ่มโดยวชิรญาณภิกขุ ซึ่งต่อมาได้ขึ้นครองราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การปฏิรูปครั้งนั้นได้ทำให้ศาสนาสู่จุดเปลี่ยนครั้งสำคัญ ทั้งนี้เพื่อสนองตอบต่อความทันสมัย พื้นฐานอยู่บนแนวคิดแบบวิทยาศาสตร์และเหตุผลนิยม ขณะเดียวกันก็เผชิญหน้ากับคริสต์ศาสนาที่มาพร้อมกับเทคโนโลยีจากตะวันตก การปฏิรูปที่เริ่มจากวชิรญาณภิกขุและสืบทอดโดยคณะธรรมยุติกนิกายนั้น ได้ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในการตีความและเผยแผ่หลักธรรม หลักธรรมหรือคตินิยมความเชื่อแบบเดิม ๆ หลายประการ ถูกลดทอนความสำคัญ หรือเลือนหายไป ขณะที่หลักธรรมสอดคล้องกับวิทยาศาสตร์และเหตุผลนิยมได้รับการเน้นย้ำ โดยเฉพาะหลักธรรมที่เน้นประโยชน์อันประจักษ์รับรู้ได้ในชีวิตนี้”

จากแนวทางการปฏิรูปที่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดและหลักปฏิบัติที่จะพึงเกิดขึ้น พระพรหมบัณฑิตเสนอแนวคิดในเรื่องของ “วัฒนธรรม” ดั้งเดิมอันเป็นกรอบในการปฏิบัติแต่เดิม ทั้งต้องเข้าใจปัญหาอันเป็นโครงสร้างดั้งเดิม ผ่าน “จารีต” รวมไปถึงการกำหนดเกณฑ์ของการปฏิรูปผ่านการ “การศึกษา” ดูทิศทางความเป็นไปได้ พิจารณาสังเคราะห์มีส่วนร่วมโดยประชาชนในฐานะที่เป็นหุ้นส่วนพระพุทธศาสนาในประเทศไทย และอันดับสุดท้ายคือการสร้างเกณฑ์ ผ่านกระบวนการทาง

^๓ พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤต.(กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกมล คีมทอง. ๒๕๕๕), หน้า ๓-๔.

กฎหมาย ระเบียบหรือคำสั่งที่เกี่ยวข้องต่อเนื่อง เป็นต้น ดังนั้นการเสนอแนวทางในหนังสือนี้ จึงมีเป้าประสงค์ต้องการความชัดเจน คือสภาพปัญหาที่แท้จริง ผ่านการศึกษาวิเคราะห์ และนำไปสู่การปฏิบัติ โดยต้องยึดโยงและมีรากฐานมาจากพระธรรมวินัย และจารีตดั้งเดิมทางศาสนา วิธีปฏิบัติที่ต้องสอดคล้องกับเกณฑ์ทางสังคม เพื่อให้มีผลต่อการปฏิรูปที่เป็นไปได้และไปสู่เป้าหมายของการปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

๕. รูปแบบของการปฏิรูปควรเป็นอย่างไร ?

ในหนังสือถึงไม่ได้ให้รายละเอียดไว้ แต่ได้กล่าวถึงหลักการกว้าง ๆ ไว้ในภาพรวม เพราะโดยโครงสร้างพระพุทธศาสนามีแนวคิดหลักการหรือหลักปฏิบัติไว้ชัดเจนอยู่แล้วและในหลักปฏิบัติเหล่านั้นได้ก่อให้เกิดภาพลักษณ์หรือสะท้อนแนวคิด หรือผลการกระทำไว้เป็นส่วน ๆ อย่างชัดเจน นอกจากนี้ในหนังสือยังเสนอแนวคิดเรื่อง “ธรรมาภิบาล” ซึ่งเป็นศัพท์บัญญัติสำหรับคำในภาษาอังกฤษว่า Good Governance หมายถึงการบริหารจัดการบ้านเมืองที่ดี รัฐบาลไทยนำเรื่องธรรมาภิบาลมาประกาศใช้ตั้งแต่ พ.ศ.๒๕๔๒ ตามเงื่อนไขของกองทุนการเงินระหว่างประเทศหรือไอเอ็มเอฟ (IMF) ที่ให้ไทยกู้ยืมเงินมาผ่อนชำระหนี้ในยุคค่าเงินบาทลอยตัว คณะสงฆ์จึงควรทำความเข้าใจเรื่องธรรมาภิบาลให้ดีเพื่อตามทันกระแสปฏิรูปที่กำลังถูกตั้งคำถาม และต้องการการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้วย นอกจากนี้ในหนังสือยังได้นำแนวคิดในเรื่อง “ธรรมาภิบาล” (น.๔๒) มานำเสนอร่วมกับแนวทางการปฏิรูป ที่ว่า

“...องค์การสหประชาชาติกำหนดองค์ประกอบของธรรมาภิบาลไว้ ๘ ข้อ แต่ที่จะสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนามี ๖ ข้อ ดังนี้

๑. **การมีส่วนร่วม (Participation)** การเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มได้เข้ามามีส่วนร่วมในการรับรู้ ร่วมคิดร่วมตัดสินใจ ร่วมกันทำงาน ร่วมกันแก้ไขปัญหาและร่วมกันพัฒนากิจการพระพุทธศาสนาข้อนี้เป็นที่มาของการเรียกร้องให้คณะสงฆ์บริหารงานแบบกระจายอำนาจ

๒. **ความโปร่งใส (Transparency)** การตัดสินใจและการปฏิบัติกรใด ๆ เป็นไปตามขั้นตอนที่ตกลงกันไว้หรือมีกฎหมายและระเบียบรองรับ ไม่ทำงานแบบมีนอกรีต เมื่อประชาชนและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียขอตรวจสอบก็มีหลักฐานชี้แจงได้โดยเฉพาะในเรื่องการจัดการทรัพย์สินของวัด (น.๔๓)

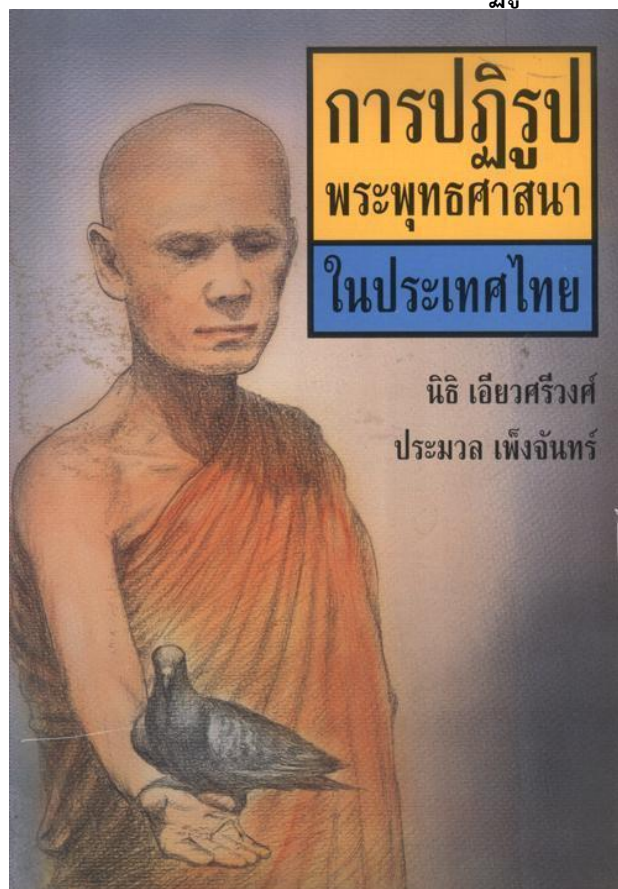
๓. **ความรับผิดชอบ (Accountability)** การแสดงความรับผิดชอบในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ในการปฏิบัติงานทุกอย่างต้องมีเจ้าภาพรับผิดชอบเพื่อขับเคลื่อนภารกิจไปสู่ความสำเร็จ และเมื่อปัญหาเกิดขึ้นในคณะสงฆ์ก็ต้องมีผู้ออกมารับผิดชอบดำเนินการแก้ปัญหาอย่างทันท่วงที (น.๔๔)

๔. **หลักนิติธรรม (Rule of Law)** การปฏิบัติหน้าที่ให้ถูกต้องตามกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับ มีการเอื้อเฟื้อต่อพระธรรมวินัยและจารีต รวมทั้งการบริหารงานด้วยความเป็นธรรมไม่มีการเลือกปฏิบัติหรือเล่นพรรคเล่นพวก

๕. ประสิทธิภาพ (Efficiency) การทำงานอย่างมีประสิทธิภาพเป็นขั้นเป็นตอนโดยใช้ทรัพยากรที่ได้รับอย่างคุ้มค่าทั้งด้านงบประมาณ กำลังคนและระยะเวลาในการทำงานเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุดแต่ประหยัดสุด หลักประสิทธิภาพช่วยป้องกันการดำเนินงานแบบดำนน้ำพรึกละลายแม่น้ำ หรือขี่ช้างจับตั๊กแตน (น.๔๔)

๖. ประสิทธิผล (Effectiveness) การปฏิบัติงานบรรลุผลตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ตั้งไว้ทุกประการ เช่น สร้างผลงานด้านการเผยแพร่ที่มีคุณภาพได้มาตรฐานทุกครั้ง จัดการศึกษา นวัตกรรมและบาลีได้ดีเพราะมีการประกันคุณภาพการศึกษา หลักประสิทธิผลเน้นที่คุณภาพของผลผลิต ขณะที่หลักประสิทธิภาพเน้นความคุ้มค่าที่ลงไป (น.๔๕)

จากภาพรวมหนังสือ/ผู้ปาฐกถา เสนอให้มีแนวการปฏิรูปที่อยู่บนหลักการที่เป็นสากล โดยมีองค์กรอื่น ๆ นำไปใช้ในการปรับปรุงองค์กร แล้วก่อให้เกิดผลในเชิงประจักษ์ หรืออีกความหมายหนึ่ง ให้โจทย์กับคณะสงฆ์ในเหตุการณ์ของการขับเคลื่อนเพื่อการปฏิรูปนั้นว่า ถ้าบริหารได้ตามแนวทางนี้ ก็จะก่อให้เกิดประสิทธิภาพ และการขับเคลื่อนในภาพรวมต่อกิจการบริหารพระศาสนา ตามแนวทางการปฏิรูปอันจะพึงเกิดขึ้นในอนาคตและเป็นไปตามเกณฑ์อันพึงกระทำได้ตามคาดหวังของสังคม และความเหมาะสมภายใต้การเปลี่ยนแปลงที่ชื่อว่า “ปฏิรูป” นั้น

ภาพที่ ๓ แนวคิดของนักวิชาการที่เสนอแนวทางในการปฏิรูปพระพุทธศาสนาในประเทศไทยที่ปรากฏมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน

นอกจากนี้หนังสือยังให้หลักคิดในส่วนของการปฏิรูปก่อนหลังโดยให้ทัศนะว่า “การเสนอให้ปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนาโดยไม่สนใจวัฒนธรรมองค์กรของสงฆ์ก็จะก่อให้เกิดปัญหามากมายตามมา...” (น.๒๗) ดังนั้นจึงได้เสนอเป็นแนวคิดว่ามาตรการบางกรณี เช่น (ก) มาตรการการบริหาร ควรมุ่งให้เจ้าคณะพระสังฆาธิการกวัดขันให้มีการถือปฏิบัติอย่างจริงจังยิ่งขึ้น เรียกว่า ดำเนินการได้ทันทีภายใต้กรอบแห่งกฎหมายที่มีอยู่แล้ว โดยไม่ต้องออกกฎหมายใหม่ หรือออกกฎหมายเพิ่ม (น.๓๖) แต่ในบางกรณีที่ควรที่จะต้องหาเครื่องมือหรือกลไกเพิ่มในการกำกับหรือดูแลให้เกิดการขับเคลื่อนกิจการพระพุทธศาสนาในองค์กรรวม หรือการเสนอให้มีการจัดการสำนักงานกลางที่เรียกว่า “พุทธมณฑลจังหวัด” (น.๓๗) โดยมีเป้าหมายเพื่อใช้สำนักงานกลางเป็นฐานการบริหารงานติดต่อประสานงานสำหรับคณะสงฆ์โดยรวม ดังนั้นแนวคิดที่ปรากฏในหนังสือจึงเป็นการบริหารงานผ่านยุทธศาสตร์เดิมที่ปรากฏในกฎหมายพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และภายใต้กรอบการบริหารตามโครงสร้างเดิมของมหาเถรสมาคม และในบางกรณีถ้ามีความจำเป็นเร่งด่วนก็ให้บริหารผ่านกฎหมายหรือกลไกอื่น ที่เนื่องด้วยกฎหมายที่ผ่านการศึกษาและสามารถนำไปสู่การออกกฎหมายได้ เป็นต้น

๖. สรุปส่งท้าย

ภายใต้กระแสธารของการปฏิรูป ที่มีเป้าหมายเพื่อการพัฒนารองรับการเปลี่ยนแปลง และมีพลวัตเป็นการก้าวข้าม ข้ามผ่านความบกพร่อง สู่การ “ปฏิรูป” หนังสือเล่มนี้แน่นไม่ไฉน รายละเอียดในวิธีการทั้งหมด แต่หัวใจสำคัญ เป็นการตอบรับการ “เปลี่ยนแปลง” โดยมีหัวใจสำคัญเพื่อเป้าหมายเป็นการปรับปรุงและพัฒนาให้ไปถึงฝั่งและความก้าวหน้าที่จะพึงเกิดขึ้นในอนาคต พระพรหมบัณฑิตท่านให้แนวคิดผ่านปาฐกถาในที่ประชุมของคณะสงฆ์ และแนวคิดนี้ถูกจัดพิมพ์ซ้ำเป็นหนังสือนี้ ด้วยสาระหลักและเจตนาคือการพัฒนา ทั้งจะต้องเป็นการพัฒนาที่จะก่อให้เกิดผลต่อพระพุทธศาสนาและสังคมในภาพรวม ดังวาตะของพระพรหมบัณฑิตท่านกล่าวไว้ว่า “...ชีวิตของคนเราต้องพัฒนาตนเองให้มีอัตตหิตสมบัติ คือ เพียบพร้อมด้วยความรู้ความสามารถมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ จากนั้นให้มีจิตอาสาในการบำเพ็ญปรหิตปฏิบัติทำประโยชน์สุขเพื่อสังคมโลกต่อไปเท่าที่ความรู้ความสามารถและโอกาสจะอำนวย ลาภ ยศ เงินทอง และอำนาจวาสนา ไม่มีความหมายอันใดเลยถ้าไม่ใช่เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก...”

โดยสรุปหนังสือให้แนวทางสำหรับการปฏิรูป ถือเป็นกุญแจหรือองค์ความรู้สำหรับการปฏิรูป ส่วนจะเกิดขึ้นได้หรือไม่อย่างไร ? คงต้องอาศัยกลไก ความร่วมมือและการขับเคลื่อนอย่างจริงจัง โดยคาดหวังผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง ส่วนจะเกิดหรือไม่เกิดคงเป็นไปตามเหตุปัจจัย แต่ข้อดีสำหรับหนังสือปาฐกถาเล่มนี้ก็คือ องค์ความรู้ที่มียอมเป็นเครื่องมือ หรือกุญแจ เพื่อไขไปสู่การปฏิรูป ปรับปรุงและพัฒนาได้ทั้งปัจจุบันและอนาคต ทั้งคาดหวังว่าจะพึงเกิดขึ้นในอนาคตด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ปาฐกถา/หนังสือนี้ยังเป็นการบันทึกเหตุการณ์ บันทึกแนวคิด และข้อเท็จจริงของช่วงเวลาไว้ ว่าครั้งหนึ่งคณะสงฆ์ พระพุทธศาสนามีภารกิจ “การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา” เกิดขึ้นในแผ่นดินที่ชื่อว่าประเทศไทย

บรรณานุกรม

- ชาญณรงค์ บุญหนุน, [ภาควิชาปรัชญา มหาวิทยาลัยศิลปากร]. การปฏิรูปพุทธศาสนาในประเทศไทย (๑): ว่าด้วยภูมิหลังทางความคิดของการปฏิรูป, สืบค้นเมื่อ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๙, ที่มาออนไลน์ : <http://www.prachatai.com>
- นิธิ เอียวศรีวงศ์, ประมวล เพ็งจันทร์. การปฏิรูปพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร : กองทุนรักษัธรรมเพื่อการฟื้นฟูพระพุทธศาสนา, ๒๕๔๓.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), การปฏิรูปกิจการพระพุทธศาสนา. พระนครศรีอยุธยา : เทียนวัฒนาพรินท์ติ้ง. ๒๕๕๘.
- พระไพศาล วิสาโล, พระพุทธศาสนาไทยในอนาคตแนวโน้มและทางออกจากวิกฤติ. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลด์ คิมทอง. ๒๕๕๕.
- พระมหาเทพประภาส วชิรญาณเมธี (มากคล้าย), การปฏิรูปโครงสร้างคณะสงฆ์ไทย อย่าให้เทียบดับที่ปลายอุโมงค์?, สืบค้นเมื่อ ๒๐ กรกฎาคม ๒๕๕๙, ที่มาออนไลน์ : <http://www.prachatai.com/journal/2015/03/58269>
- พระศรีคัมภีร์ญาณ (สมจินต์ สมปาปญโญ), “ความเข้มแข็งของสถาบันสงฆ์ ปริมาณหรือคุณภาพ”, ในสารนิพนธ์บัณฑิต : Buddhist Graduates, Dissertation ประจำปี ๒๕๕๖. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ๒๕๕๖.